

HATVANI ANDREA

**Az alkoholfüggőség kommunikációs jellegzetességei
Tennessee Williams Macska a forró bádogtetőn
c. drámájában az interaktometria tükrében**

Összefoglalás

Munkánk során a Közös Rorschach Vizsgálat egy speciális alkalmazását szeretnénk bemutatni. A Közös Rorschach Vizsgálat egy magyarországi kutatócsoport (Bagdy Emőke, Kaszás Gizella, Bakó Tihamér) által kidolgozott kódrendszerét használjuk fel a drámai dialógusok értelmezésében, ezáltal kiegészítve a hagyományos irodalompszichológiai elemzéseket. A módszer irodalompszichológiai felhasználására korábban Zolnai Erika és Oláh Erika tett kísérletet Strindberg Haláltánc c. drámájának elemzésével. Mi Ibsen Solness építőmester c. drámáját dolgoztuk fel ezen az úton. Ez a módszer lehetővé teszi a dráma szereplői interperszonális viszonyainak, interakcióinak, konfliktusainak mélyebb megértését. Jelen munkánk célja, annak a megvizsgálása, megjelennek-e, tükröződnek-e az alkoholbetegekre jellemző kommunikációs módok, a drámai dialógusokban is. Az alkoholista főhős, Brick és felesége kommunikációját elemezzük a Közös Rorschach Vizsgálat segítségével. A kapott adatokat összevetjük azoknak a kutatásoknak az eredményeivel, amelyek során Bányai Aliz és Szili Ilona, illetve Sárai Tímea alkoholbetegek és családjuk kommunikációs jellegzetességeit tárták fel a Közös Rorschach Vizsgálat segítségével. Kérdés, vajon a drámai dialógusok Közös Rorschach jellemzői megegyeznek-e, különböznek-e a korábbi vizsgált betegek Közös Rorschach jellemzőivel. Vajon ezeknek a hasonlóságoknak és különbségeknek a feltárása mennyiben járulhat hozzá az irodalmi mű hatásmechanizmusának jobb megértéséhez?

Kulcsszavak: Közös Rorschach Vizsgálat, interaktometria, irodalompszichológiai elemzések.

Bevezetés

Munkánk során azt szeretnénk bemutatni, hogy az interperszonális kommunikációnak egy speciális elemzési módszerét – a Közös Rorschach Vizsgálat egy magyarországi kutatócsoport által kidolgozott kódrendszerét – hogyan lehet felhasználni irodalmi művek: speciálisan drámák elemzésében. Az elképzelés nem új: Zolnai Erika és Oláh Erika Strindberg Haláltánc c. drámáját én pedig Ibsen Solness építőmesterét elemeztem ennek a módszernek a segítségével (Hatvani, 2002).

Ebben a munkánkban T. Williams „Macska a forró bádogtetőn” c. darabját elemeztük. Az alkoholista főhős Brick, és felesége kommunikációját öszszevetettük azoknak a kutatásoknak az eredményeivel, amelyek során Bányai Aliz és Szili Ilona, illetve Sárai Tímea alkoholbetegek és családtagjaik kommunikációs jellegzetességeit tárták fel a Közös Rorschach Vizsgálat segítségével. Kérdés, vajon a drámai dialógusok Közös Rorschach jellemzői megegyeznek-e, különböznek-e a korábban vizsgált betegekéhez képest. Vajon ezeknek a hasonlóságoknak és különbségeknek a feltárása mennyiben járulhat hozzá az irodalmi mű hatásmechanizmusának jobb megértéséhez

Másrészt mindaz, amit a szereplők interakcióiról, kapcsolatukról, kommunikációs módjukról az interaktometria segítségével megtudhatunk, mennyire támasztja alá a hagyományos irodalomelemzések megállapításait. Mielőtt a konkrét munkát bemutatnám, ismertetni szeretném a Közös Rorschach Vizsgálatot és a darab tartalmát.

A Közös Rorschach Vizsgálat

A Közös Rorschach Vizsgálat (Gemeinsamer Rorschach Versuch) módszere Hermann Rorschach közismert projektív személyiségtesztjére épül. A Rorschach-teszt során a vizsgálati személyt arra kérjük, hogy egy strukturálatlan ingeranyagot – tulajdonképpen tintafoltoknak – jelentést adjon, hasonlóan ahhoz, ahogy az ember egy nyári délutánon a réten heverészve a felhőket bámulja, és azokban mindenféle értelmes dolgot, sárkányt, kiskutyát stb. lát. A Rorschach-teszt a projekción a kivetítésen alapul: a vizsgált személy saját belső feszültségeit, vágyait vetíti bele az eredetileg jelentés nélküli foltokba (Bagdy, 2002).

A Közös Rorschach Vizsgálat során az eredeti négyszemközti helyzet kibővül, a módszer párok, családok, kiscsoportok (max. 8 fő) vizsgálatára alkalmas. A vizsgált személyek feladata a konszenzus megteremtése – közös választ kell kidolgozniuk az egyes táblákra, meg kell egyezniük egy közös jelentésben. Ennél a módszernél azonban az egyéni Rorschach-próbával szemben nem az egyes egyén személyiségét vizsgáljuk, hanem a vizsgálati

személyek interakcióit, kapcsolatait, így a táblák itt elsősorban az interakció serkentői, nem pedig projektív felületek. Ezáltal tárulhat fel az a folyamat, ahogyan a pár vagy csoport egy közös döntést igénylő helyzetben viselkedik. Ez pedig tükrözheti a kapcsolat jellegzetességeit, a dominanciaviszonyokat, alá- felérendeltségi helyzeteket stb. (Bagdy, 2002).

Willi és munkatársai 1973-ban elsőként dolgoztak ki általánosan érvényes jelölési rendszert a közös Rorschach-vizsgálathoz. Napjainkra több kódolási rendszer is létezik. Az elemzés két szinten történhet:

Az élmény analízis szintjén. Ez tulajdonképpen a hagyományos Rorschach-elemzésen alapul, és a partner tudattalan élményeit is kimutatja a közvetlen interakcióban.

A magatartásanalízis szintjén. Itt az interakciós munkamódot, folyamatot elemzik statisztikai úton.

Willi rendszerében a magatartás-analízis (ahogyan kommunikálnak) és az élményanalízis (amit egymásnak kommunikálnak, üzennek szimbolikus formában) nem válik el élesen egymástól (Bagdy, 2002).

A hazai kutatócsoport, Bagdy Emőke és munkatársai pontosan ezt tűzték ki céljukul: a magatartásanalízis leválasztását az élményanalízisről, így az általuk kidolgozott kódrendszer a magatartásanalízis szintjén döntési folyamatra helyezi a hangsúlyt. Egy olyan kódrendszert dolgoztak ki, amely alkalmas a döntési folyamat (az alku indítása, az alku lépési és a döntés) jellegzetes kommunikációs lépéseit kódolni. Olyan kódokat használtak, mint pl. kérdés, tisztázó magyarázat, dicséret, kritika, kongruens egyetértés stb. Ezeket a kódokat, különböző interakció-típusokba lehet sorolni faktoranalitikus vizsgálat segítségével, mint egyetértő, egoisztikus, facilitáló, impulzív-kritikus, gátolt-passzív, megoldásra törekvő, kapcsolódó és megerősítő interakció-típus (Salgó, 2002, Bagdy, Kóta, Safir, 2002).

Úgy gondoltuk, hogy ezek a kódok nemcsak a Közös Rorschach Vizsgálat vizsgálati helyzetében használhatóak, hanem szabad interakciós helyzetek, drámák elemzésében is.

Alkoholisták és házastársaik vizsgálata a Közös Rorschach Vizsgálat segítségével

Sárai Tímea azt tapasztalta, hogy az alkoholisták kommunikációjában nagyon alacsony a partnerrel való egyetértés szintje, magas viszont az interakciószám, a saját elgondolásukhoz való visszatérés (Sárai 2002).

Bányai Aliz és Szili Ilona saját vizsgálatukban arra a következtetésre jutott, hogy az alkoholista férj kommunikációjában magasabb a részletezés, a független válaszajánlás aránya, mint a feleségében, míg a feleség kommuni-

kációjában a másik válaszához való visszatérés, és a tagadás aránya a magasabb (Bányai, Szili 2002).

A darab tartalma

A történet Margaret és Brick szobájában játszódik, amely Brick apjának, Big Daddynak a házában van. Maggie most jött fel Big Daddy születésnap vacsorájáról, amelyen Brick nem tudott részt venni, mivel részegen kitörte a bokáját. Beszélgetnek. A beszélgetésből kiderül: Maggie utálja a sógorát, Goopert és sógornőjét Mae-t, irigyli őket, amiért az ő házasságuk nem ment tönkre, és amiért nekik van öt gyerekük, neki meg nincs, és mivel úgy véli, Brick alkoholizmusát kihasználva ki akarják túrni őket a halálos beteg Big Daddy örökségéből. Maggie és Brick házassága tönkrement, bár Maggie szereti Bricket, és szexuálisan is vágyakozik utána, Brick közömbössé vált, neki nem kell Maggie. Maggie mindenáron vissza akarja szerezni a férjét. Brick és Maggie, majd Brick és Big Daddy beszélgetéséből az elhidegülés oka is kiderül: Brick és barátja, Skipper szoros kapcsolatára Maggie féltékeny volt, és azzal vádolta őket, barátságuk homoerotikus színezetű. Skipper, hogy ellenkezőjét bizonyítsa, le akart feküdni Maggie-vel, de impotensnek bizonyult. Skipper ezután részegen szerelmi vallomást tett telefonon Bricknek, aki lecsapta a telefont, mivel a homoszexualitást Brick különösen mocskos, alávaló dolognak tartja. Az nem derül ki, hogy mielőtt Maggie bogarat tett volna a fülébe Skipper azelőtt is tisztában lett volna homoerotikus hajlamaival, vagy csak Maggie vádjai és a sikertelen heteroszexuális kapcsolat nyitották fel a szemét. Skipper alkoholizmusba menekült, és hamarosan meghalt. Brick azóta iszik. Brick és Big Daddy beszélgetése során tudja meg Big Daddy, hogy halálos beteg, és bármennyire unja is kövér és öreg feleségét, haszonleső Gooper fiát, és annak családját, hiába szeretné kedvenc fiát, Bricket kirángatni az alkoholizmusából, már nincs ideje változtatni az életén. Az utolsó felvonás egy családi tanácskozás, miután Big Daddy lefeküdt. Gooper és Mae megpróbálja Big Mama segítségével a vagyon nagy részét megszerezni. Big Mama ellenáll. Maggie a vita hevében azt állítja, terhes, ezt sógoráék nem hiszik el, bár Brick nem hazudtolja meg. A darabnak két befejezése van, Maggie mindkettőben az alkohollal próbálja megzsarolni a férjét, hogy feküdjön le vele, hogy végre gyereke lehessen. Az eredeti változat reménytelennek festi le kettőjük kapcsolatát, a második változat – amit Williams a darab első rendezője, Elia Kazan kedvéért készített – kevésbé sötét, inkább ad reményt a kapcsolat továbbfejlődésére nézve.

A vizsgálat

Problémafelvetés

A vizsgálat célja egyrészt az volt, hogy kimutassuk, vajon a dráma házaspárjának kommunikációs módja, interperszonális kapcsolatuk jellegzetességei megegyeznek-e a szakirodalomban az alkoholisták és házastársaik kommunikációs jellegzetességeivel. Hiszen, ha a kettő megegyezik, akkor feltételezhetjük, hogy a művészi hatás a befogadóra éppen ebből az egyezésből fakad.

Másrésztől szerettünk volna pontosabb képet kapni a szereplők interperszonális kapcsolatáról. A legtöbb irodalmi elemzés Tennessee Williams művéről megegyezik abban, hogy Williams hősei reményvesztett, magányos, kudarcot vallott emberek. A darab azt a pillanatot ragadja meg, amikor utoljára próbálnak meg kitörni. A darabot áthatja az indulat, egy „különös hisztérikus légkör”, amiben minden jóvátehetetlen, és ahol a hősök csak egymás gyötrésére képesek. Szerettük volna objektívebben megvizsgálni, vajon ezek a vélemények tükröződnek-e, és ha igen, akkor hogyan a darab főszereplőinek interperszonális kapcsolatában. (Osborne, 1974., Hegedűs Géza, Kónya Judit, 2000, Gera, 1965).

Módszer

Munkánk során Bányay Geyza magyar fordítását használtuk fel. Elemzésünkben kizárólag a Brick és Maggie párbeszédének anyagát dolgoztuk fel. A jelölést a Közös Rorschach magyar standard kódrendszere szerint készítettük el.

Példa a jelölésre:

BRICK: Mért zártad be? *Kérdés*

MARGARET: Hogy egy kicsit magunk lehessünk. *Tisztázó magyarázat*

BRICK: Okosabbat is kitalálhattál volna. *Kritika*

MARGARET: Nem tudok okosabbat.... *Tagadás*

BRICK: Ne tedd magad nevetségessé. *Felszólítás, kritika*

MARGARET: Az sem érdekel, ha nevetséges vagyok miattad! *Tisztázó magyarázat, visszatér a másikéhoz*

BRICK: De engem igen. Én szégyellem magam helyetted is. *Visszatér a sajátjához, tisztázó magyarázat*

MARGARET: Szégyelli magát! Elég volt! Ne kínozz! Nem élhetek így tovább! *Visszatér másikéhoz, indulat, indulat, felszólítás, indulat*

BRICK: Megígérted, hogy... *Független válaszajánlat*

MARGARET: Tudom, de *Korrigálás*

BRICK: ...elfogadod a feltételt. *Visszatér a sajátjához, felszólítás, indulat*

MARGARET: De nem bírom! Érted? Nem bírom! *Tagadás, indulat, kérdés, indulat, tagadás, indulat*

BRICK: Eressz el! *Felszólítás indulat*

Tennessee Williams: Macska a forró bádogtetőn. In: Tennessee Williams: Drámák. Európa Kiadó, Budapest, 1964. 221–346. o.

Eredmények

Az eredményeket táblázatban foglaltuk össze. Mivel a különböző párbeszéddek nem egyforma hosszúságúak, ezért az eredményeket százalékos formában adtuk meg. Az összegzést két módon is elkészítettük: először úgy, hogy csak a darab első változatát vettük figyelembe, másodszer úgy, hogy mindkét változat eredményeit figyelembe vettük. Az elemzésben végül az első változat eredményeit vettem figyelembe, hiszen az volt Tennessee Williams eredeti elképzeléseihez közelebb álló változat.

	A dráma eredeti verziójának az eredményei (%)		A dráma két verziójának együttes eredményei (%)		A dráma eredeti verziójának az eredményei (%)	A dráma két verziójának együttes eredményei (%)
	Maggie (662 jel)	Brick (207 jel)	Maggie (704 jel)	Brick (180 jel)	Összegezve (842 jel)	Összegezve (911 jel)
Interakció-jelölők						
Kérdés	10,1	22,7	10,08	20,7	12,8	12,5
Tisztázó magyarázat	15,1	8,3	14,7	9,66	13,65	13,6
Független válaszájándat	14,8	4,34	14,2	4,34	12,23	11,96
Részletezés	9,6	0	9,37	0,48	7,6	7,35
Visszatér a sajátjához	8,9	4,4	9,37	5,31	7,9	8,45
Visszatér a másikéhoz	1,42	3,88	1,42	3,86	2,01	1,97
Továbbszövé	1,5	1,44	0,28	1,44	0,47	0,54
Felszólítás	3,62	11,6	3,83	11,9	5,34	5,59
Korrigálás	1,42	0,96	1,42	0,96	1,31	1,31
Kritika	1,7	3,86	1,7	3,86	2,9	2,9
Tagadás	3,69	12,22	3,69	12,07	5,46	5,59
Dicséret	0,28	0,96	0,28	0,96	0,43	0,43
Tartalmatlan	5,58	3,88	5,96	4,34	5,22	5,59
Indulat	21,9	13,8	22	13,5	20,19	20,08
Kongruens egyetértés	0,56	3,3	0,56	4,83	1,18	1,53
Egyetértés indulattal	0,85	0,48	0,85	0,48	0,76	0,76
Passzív beletörődés	0,14	1,44	0,14	1,44	0,43	0,43

Összességében elmondhatjuk, hogy a dráma szereplőinek a kommunikációs jellegzetességei nem feleltethetőek meg az alkoholisták és házastársaik kommunikációjában empirikusan feltárt kommunikációs jellegzetességeknek. Mint előbb említettem, Sári Tímea vizsgálatában azt tapasztalta, hogy az alkoholisták kommunikációjában nagyon alacsony a partnerrel való egyetértés szintje, magas az interakciószám, a saját elgondolásukhoz való visszatérés. Ezzel szemben Maggie, ha mind a két változatot figyelembe vesszük 704, ha csak az első változatot tekintjük, 662 jelet kapott, Brick csak 207-et (180-at). Bár az egyetértés aránya Brick kommunikációjában kevés (3,3%). A saját válaszához való visszatérés aránya alacsony (4,4%). Ez csupán körülbelül a fele a Maggie kommunikációjában észlelhetőnek. (8,9%)

Bányai Aliz és Szili Ilona saját vizsgálatukban azt tapasztalta, hogy az alkoholista férj kommunikációjában magasabb a részletezés, a független válaszájánlás aránya, mint a feleségében, míg a feleség kommunikációjában a másik válaszához való visszatérés, a tagadás (4,5). Ezzel szemben a darabban a részletezés, a független válaszájánlás inkább Maggie-re jellemző (részletezés 9,6%, független válaszájánlás 14,8%), mint Brickre (részletezés 0%, független válaszájánlás 4,34%). A tagadás viszont Brickre jellemzőbb (visszatérés a másikéhoz 3,88%, tagadás 12,22%), mint Maggie-re (visszatérés a másikéhoz 1,42%, tagadás 3,62%)

Nézzük mégis mi jellemző a házastársak interakciójára!

Maggie lényegesen többet beszél, mint a férje, ezzel saját bizonytalanságát akarja kompenzálni, vagy egyszerűen csak neki fontosabb a kapcsolat, ő próbálja a kapcsolatot uralni. Maggie válaszai közül a legmagasabb az indulati válaszok aránya (21,9%), ez nehezíti az együttműködést, kevésbé fékezett, kevésbé kontrollált magatartást jelez. Másrészt gyakori a független válaszájánlat (14,8%), és a tisztázó magyarázat (15,1%). A sok független válaszájánlás jelzi, hogy irányítani próbálja a témaválasztást, a saját véleménye mindennél fontosabb számára, amit próbál férjével is elfogadtatni, próbálja meggyőzni, együttműködésre készíteni. Állításunkat alátámaszthatja a részletezések (9,6%) és a saját válaszához való visszatérés magas aránya is (8,9%). Viszonylag sokat kérdez (10,1%), ő még vár, akar valamit Bricktől, igyekszik vele a helyzetet tisztázni. Nagyon kevés a bármiféle egyetértésre utaló jegy a kommunikációjában (kongruens egyetértés 0,56%, egyetértés indulattal (0,85%), passzív beletörődés (0,14%), ez is azt jelzi, hogy megta- pad saját álláspontjánál, nem enged Bricknek. Talán ezért is kevés az együttműködésre utaló jegyek aránya, kevés a dicséret (0,28%), és a kapcsolódást kifejező továbbszövés (0,28%). Összegezve Maggie-nek nagyon fontos a saját meggyőződése, elképzelése, amiről nem képes férjét meggyőzni, innen a sok indulat, tehetetlen harag.

Brick kommunikációját feltűnően kevesebb interakció jellemzi, talán neki nem olyan fontos a kapcsolat, nem érdekli az egész beszélgetés. Interakciói közül leggyakoribb a kérdés (22,7%), alárendelődik, Maggie-től várja a beszélgetés fenntartását, a témaválasztást. Kérdései között soka tartalmatlan kérdés, amikor nem is a beszélgetést próbálja továbbvinni, csak éppen hümmög valamit. Nála is magas az indulati válaszok aránya (13,8%), végül is Maggie-nek sikerül „felpizkálnia”. Magas a tagadás (12,22%) és a felszólítás (11,6%), a kritika arányaiban talán nem sok, de mégis kétszerese a Maggie-ének (3,86%, 1,7%). Maggie elképzeléseit nyíltan és indulatosan elutasítja, de nem képes megfelelő alternatívát ajánlani helyette, kevés a tisztázó magyarázat (8,3%), a részletezés (0%), a korrigálás (0,96%).

Összegezve: A másik álláspontját nyíltan elutasítja, opponál, ugyanakkor a másiktól várja a megoldást, de ez a helyzet indulattal tölti el.

Kettejük interakciójában a legfeltűnőbb az indulat válaszok magas aránya (20,19%), mindketten valahogy kontrollálni igyekeznek ezt a kapcsolatot, de ez igazából egyiküknek sem sikerül. Interakciójukra az egész darab folyamán nagy érzelmi töltés, szenvedélyesség volt jellemző. Nagyon kevés az egymáshoz való kötődésre, valódi kapcsolatra utaló jegy, kevés a dicséret (0,43%), a továbbszövés (0,54%), Maggie próbálja meggyőzni Bricket, de eközben ragaszkodik saját elképzeléseihez, amelyeket Brick nyíltan elutasít. Brick facilitálja kérdéseivel Maggi-et, de ugyanakkor nem fogadja el annak álláspontját, Maggie pedig egoisztikusan megtapad a saját igazánál. A megoldásra törekvés, megerősítés mindkét fél részéről alacsony arányú.

Mindezek a kommunikációs jellegzetességek megegyeznek azokkal a megállapításokkal, amelyek az irodalomtörténészek szerint Tennessee Williams drámáját jellemzik. Felmerülhet az a kérdés, hogy vajon milyen pszichológiai mechanizmusok voltak azok, amelyek végül kettőjük kapcsolatát ilyené tették? Csak a szerelem, vagy a fizikai vágy az, ami Maggie-t minden megaláztatás elviselésére készíti? Vajon Brick alkoholizmusa csupán barátja elvesztése miatti büntudatának a következménye, vagy esetleg saját – elfojtott – homoerotikus vágyai elől menekül az italba? Feltételezhető, hogy ezekre a kérdésekre a szereplők olyan intrapszichés problémái adják meg a választ, amelyek – legalábbis csírájukban – már Skipper halála előtt is megvoltak, amelyek gyerekkorukból erednek, és amelyekre a darabban csak utalásokat találhatunk. Maggie az elszegényedett úrilány a szegénység és apja alkoholizmusa elől is menekült a házasságába, egy férfival, aki már kapcsolatuk elején is közönyösnek mutatkozott. Brick családi háttérben az erős autoriter apa, és a túlvédő, bekebelező anya szorításában nőtt fel. Ő az a kisfiú, aki soha nem akar felnőni, az egyetem elvégzése után profi játékosként próbál tovább élni, és aki talán elfojtott homoerotikus feszültségeit kompenzálóan köt házasságot Maggie-vel. És talán ezt a szőnyeg alatti

feszültséget szabadította fel, robbantotta fel az, ami Skipperrel történt. A tragédia után mélyebb önmagukkal, elrontott kapcsolatukkal egyikük sem mert szembenézni, ez elől Brick az alkoholba, Maggie pedig a Brickért, vagy a harmonikus családi élet illúziójáért való reménytelen küzdelembe menekült.

Összegzés

Bár eredeti hipotézisünket nem sikerült igazolni, a dráma házaspárjának kommunikációja nem feleltethető meg egy az egyben az alkoholisták és házastársaik vizsgálatában tapasztaltaknak. Mégis, módszerünk alkalmasnak bizonyult, arra, hogy a szereplők interakcióit elemezzük, pszichometrikusan is alátámaszthassuk az irodalomtörténészek megállapításait, ezáltal is segítve a mű mélyebb megértését, megítélését.

Irodalomjegyzék:

- Bagdy Emőke, Kóta Hedvig, Safir Erika: Közös Rorschach Vizsgálat: felvétel, jelölés, interaktometriai elemzés. In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel. Animula Kiadó, Budapest. 2002. 99–118.
- Bagdy Emőke: A Közös Rorschach Vizsgálat hazai adaptációja. A matematikai statisztikai eredmények elemzése sine morbo, diszfunkcionális és klinikai minták összehasonlítása. In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel. Animula Kiadó, Budapest. 2002. 158–159.
- Bagdy Emőke: Bevezetés. In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel. Animula Kiadó, Budapest. 2002. 9–19.
- Bányai Éva Aliz, Szili Ilona: Alkoholisták és házastársaik Közös Rorschach Vizsgálata. In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel. Animula Kiadó, Budapest. 2002. 351–360.
- Gera György: Tennessee Williams. In: Kardos László, Sükösd Mihály: Az amerikai irodalom a huszadik században. Gondolat Kiadó, Budapest. 1965. 507–520.
- Hatvani Andrea: Ibsen Solness építómester című drámájának az értelmezése a Közös Rorschach Vizsgálat segítségével. In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel. Animula Kiadó, Budapest. 2002. 395–401.
- Hegedűs Géza, Kónya Judit: Kecskéének. Két évezred drámatörténete. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2000. 303.
- John Osborne: Megjegyzések Tennessee Williams darabjaihoz. In: Ungvári Tamás (szerk.): A dráma művészete ma. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974. 558–561.

- Salgó Ferenc: A KRV hazai adaptációja, az alapvizsgálat interaktometriai és matematikai statisztikai feldolgozása. In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel. Animula Kiadó, Budapest. 2002. 119–125.
- Sárai Tímea: Alkoholisták és partnereik párkapcsolati kommunikációs jellegzetességei. In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel. Animula Kiadó, Budapest. 2002. 361–370.
- Tennessee Williams: Drámák. Európa Kiadó, Budapest. 1964. 221–346.